

ОНА ТИЛИ ДАРСЛАРИДА МУЛЬТИМЕДИА ВОСИТАЛАРИНИНГ ЖОРИЙ ҚИЛИНИШИ

Кулдашева Санобар

Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили
ва адабиёти университети таянч докторанти

Аннотация

Мақолада она тили дарсларида мультимедиа воситаларидан унумли фойдаланиш, мультимедиа технология ва топшириқларни яратишда кўйиладиган талаблар ва уларнинг жорий этилиши ҳақида фикр юритилади. Олим ва методистларнинг фикрлари таҳлил этилади.

Калит сўзлар: виртуал олам, киберпедагогика, мультимедиа технология, анимация, видео, фаолиятли ёндашув.

Яқин йиллардан бери нутқий фаолиятда “информацион портлаш”, “виртуал олам” деган тушунчалар пайдо бўлди. Унга киберўқиш, киберхат, киберталаффуз, кибермулоқот тушунчалари ҳам сингиб бормоқда. Ҳатто киберпедагогика деган тушунчалар ҳам фанга кириб келди. Булар биз одатланган кўриш, эшитиш каби жараёнларга ижобий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган омиллар деб қаралмоғи керак. Бу ерда сўзларни аниқ ва тўғри ўқишдан, чиройли ва хатосиз ёзишдан ташқари уларнинг ранг-баранг шакл ва кўринишларга кира олиши ҳам алоҳида аҳамият касб этади. Бунда товушлар, сўзлар, сўз бирикмалари ва гапларни ифодали ўқиш воситасида уларнинг маъно қатламларига таъсир кўрсатиш мумкинлиги жуда очиқ тарзда намоён бўлади. Натижада, ўқувчининг тегишли кўникма ва малакалари тезроқ, қулайроқ ҳамда ёқимлироқ тарзда амалга ошади.

А.Гарцов таъкидлаганидек, “ҳар бир педагогик давр ўзига хос технологиялар авлодини туғдиради”[1]. Аста-секин оғзаки назарий таълимнинг ўрнини кўрғазмали таълим эгаллай бошлади. “Кейинчалик, кўрғазмали таълим ҳам мақбул эмаслиги аниқланиб, унинг ўрнига фаолият ёндашувга асосланган таълим кириб келди”[2]. Фаолият ёндашувга асосланган таълимни инсон фаолиятининг сезги, ҳис, диққат, хотира, тасаввур, фикрлаш, нутқ, ақлий ва руҳий жараёнлари билан боғлиқ ҳолда қамраб олиш ахборот асрида тез ривожланиб келаётган мультимедиа воситалари ёрдамида амалга ошириш

самарадорлиги тан олинди. Мультимедиа воситалари билан ишланганда ўқувчи жараёни бевосита ўзи кузатади, уни бошидан кечиради ва ўзи хулоса чиқаради. Анъанавий дарс ва мультимедиа дарслар солиштирилганда кўйидаги афзалликлар кўзга ташланади: анъанавий она тили дарсликлариди мавзуга тегишли материаллар матни ҳамда баъзи ўринларда статик кўринишдаги расм берилади; мультимедиа иштирокидаги дарсларда мавзуга тегишли материал матни, уни шарҳлаб берувчи овоз ёки видео, мавзуга тегишли бир неча расм, диаграмма, жадваллар, анимация, мусиқанинг биргаликда берилиш имконияти мавжуд. “Дарслик билан ишлаш жараёнида ўқувчиларнинг мустақил ўқиш, қоидаларни ўрганиш ёки қайта эсга тушириш, машқ топшириқлари асосида грамматик ҳодисаларни аниқлаш ва изоҳлаш кўникмалари ривожлантирилса, мультимедиа иловалар билан ишлаш жараёнида ўқувчиларнинг билим олишга бўлган иштиёқи кучаяди, тенгдошлари билан ўзаро муносабати яхшиланади, янги мавзунини мустақил ўзлаштириш ва ўзини баҳолаш имкониятига эга бўлади”[3]. Шу билан бирга мультимедиа воситаларидаги бир неча хиллик ўқувчини қизиқтиради, фикрлашга ундайди, дунёқарашини кенгайтиради, билим, малака ва кўникмани боғлаб боради. Мукамал мультимедиа дарс лойиҳасини яратиш учун олим, фан ўқитувчиси ҳамда компьютер мутахассиси бирлашмоғи даркор. Қолаверса, электрон таълим ресурсларини яратиш учун қўйиладиган мақсад ва талаблар назардан четда қолмаслиги керак. Мультимедиа технологияларини яратиш учун педагогик, психофизиологик ҳамда методик талабларни инобатга олиш зарур. Педагогик талабларга яратиладиган маҳсулотнинг давлат таълим стандартлари, амалдаги ўқув дастурларига мувофиқ келиши; психофизиологик талабларга ўқувчининг ёши, дунёқарашини, қизиқишларини инобатга олган ҳолда, содда, аниқ, тушунарли ва қулай ишлаб чиқилиши; методик талабларга эса ўрганиладиган ўқув материалини мантиқий кетма-кетликда, узвийлик таъминланган ҳолда, ўзлаштирилган билим даражасининг мураккаблигини инобатга олиб турли методлар асосида ишлаб чиқилиши лозим. Бундан ташқари техник, эстетик, дидактик ва бошқа талаблар билан мутаносиблаштирилса, илмий, тушунарли, узлуксизлик ва яхлитлик таъминланган, мавзу тизимли ёритилган, мулоқотнинг интерфаолиги, ўқитиш, тарбиялаш, ривожлантиришнинг яхлит бирлиги инобатга олинса, талаб ва ижро уйғунлигида ижобий натижага эришилади.

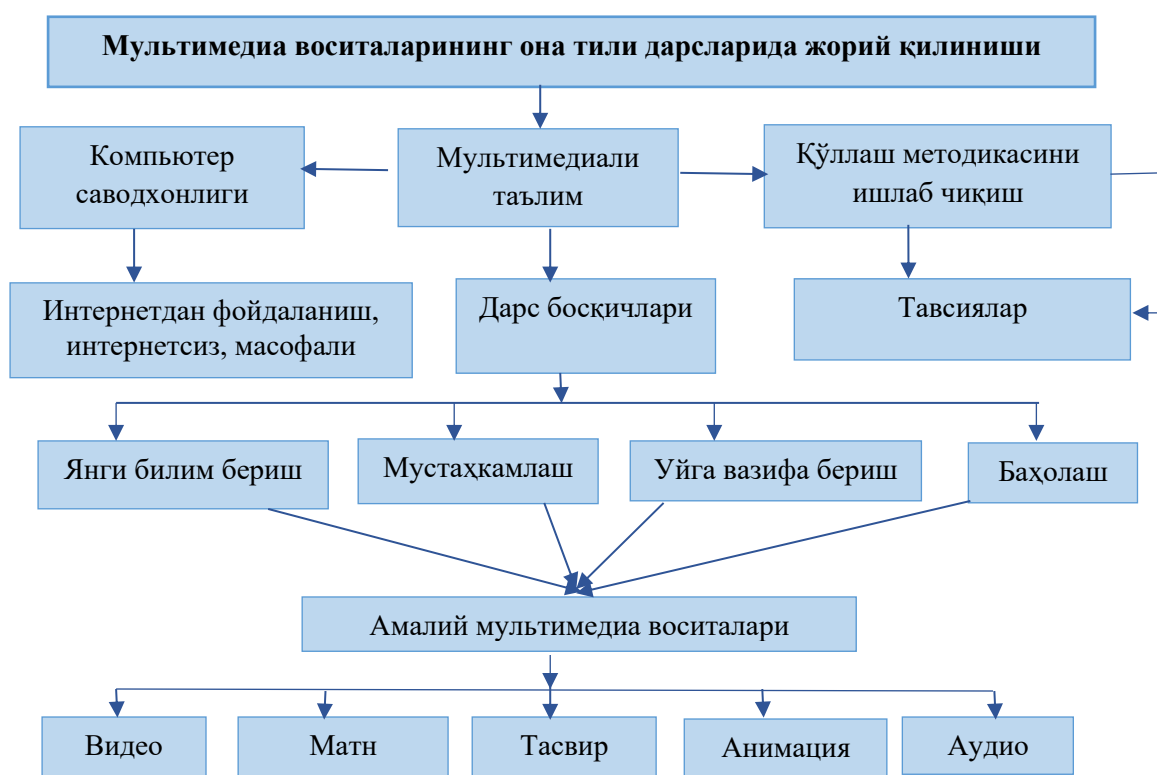

Она тили дарсларида фойдаланиш учун мультимедиа технологияларини яратишда мультимедиа шартларини эътиборсиз қолдириш ҳам тайёрланган дарсни дидактик нуқтаи назардан муваффақиятсизликка олиб келиши мумкин. Афсуски, кўпгина ўқитувчилар мультимедиа воситаларидан фойдаланишда кичик деталларга эътибор бермайдилар. Проектордан фойдаланиш учун синф хонасининг деразаларини парда билан тўсмаслик лозим, аксинча, проектор ёки интерфаол доскани чироқ нури тушмайдиган зонада жойлаштириш ва ундаги рангларга алоҳида эътибор қаратиш муҳим. Синф хонаси мультимедиа дарсларини ўтишга жиҳозланмаган бўлса, мультимедиа дарсларини информатика хоналарида мақсадга мувофиқ.

Мазкур талаблар асосидаги инновацион ёндашув ўқувчиларда янги тажриба орттириш, ижодий ва танқидий фикрлашни англаш, келажакка интилишни ривожлантириш билан бирга мустақил интеллектга эга шахсни тарбиялаш учун самарали омил вазифасини ўтайди. Яна бир имкониятли томони шундаки, мультимедияли ишланмалардан синфдаги дарс машғулотларида, иқтидорли ўқувчилар билан ишлаш машғулотларида, паст ўзлаштирувчилар билан ишлаш машғулотларида, она тили тўғрақларида, шунингдек уйда мустақил ишлаш учун фойдаланилади. Фақатгина ўқитувчи томонидан ўқув материални ўзлаштиришнинг тезлиги, материал миқдори, қийинчилик даражасини белгилаш ҳамда, энг асосийси, ўқувчида керакли медиа воситаларидан ўринли фойдалана олиш малакаси ва маданиятини шакллантирган бўлиши талаб этилади. Олимлар таълимда мультимедияли технологиялардан фойдаланиш орқали бир қатор ижобий омилларга эришиш мумкинлигини таъкидлайди.

Она тили таълимида мультимедиа воситаларидан фойдаланиш учун амалий воситаларни танлаш, саралаш, дарснинг мақсадидан келиб чиқиб мультимедиа сценарийларини ёзиш бевосита фан ўқитувчиларининг ташаббуси билан амалга оширилади. Ўз ғояларини маҳсулотга айлантиришда дастурловчи мутахассислар билан ҳамкорлик ўрнатилади. Мультимедиа технологиясини яратишдаги технологик жараён қуйидагича амалга оширилади: дастлаб ғоя асосида сценарий ёзилади. Мавзуга доир яқка тартибдаги маълумотлар (тақдимотлар, матн, жадвал, тасвир, схема, диаграмма, аудиоёзувлар) тайёрлаб олинади. Барчаси битта папкада жамланиб технологик ишлов (анимация ҳаракатлари, ранг, овоз) берилади. Мультимедияли ахборот мажмуаси ҳосил қилинади ва сақланади (Қаранг: 1-расм).

1.1.2-расм. Мультимедиа воситаларининг она тили дарсларида жорий қилиниши.

Она тили таълимида ахборот технологиялари имкониятларидан фойдаланишни кенгайтириш масалалари давлат таълим тизимининг устувор вазифаларидан саналади. Аммо она тили ўқитувчиларининг аксарияти компьютер имкониятларидан фойдаланиш деганда, фақатгина матн муҳаррири ва Power Point дастурларидан фойдаланишни тушунишади. Аслида таълим сифатини оширишга хизмат қиладиган бир қанча дастурлар борки, она тили фани ўқитувчилари бундай дастурларнинг афзалликларидан беҳабар[3]. Одатда, фан ўқитувчилари бундай лойиҳаларни компьютер дастурчилари билан амалга оширадидлар. Компьютер дастурчилари яратиладиган маҳсулотнинг сифати бўйича етарли билим ва тажрибага эга бўлиши мумкин, аммо методик талабларига тўла-тўқис жавоб беролмайдилар. Шунинг учун замонавий она тили ўқитувчилари нафақат ўз мутахассисликларини, балки дастурий мультимедиа маҳсулотларини ярата олиш малакасини ҳам эгаллашлари лозим.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Гарцов А.Д. Электронная лингводидактика в системе инновационного языкового образования. Дисс. на соискание уч. степени кандидата педагогических наук. Москва – 2009. С.398.
2. Суропов Б. Электрон таълим муҳитида ахборот коммуникация технологиялари фанини ўқитишнинг методик таъминотини такомиллаштириш. Пед.фан.б. фал. док. ... дис. – Тошкент, 2019. – 149б.
3. Машарипова У.А. Инновацион таълим шароитида бошланғич синф ўқувчиларининг нутқ маданиятини шакллантириш методикаси. Пед.фан.б. фал. док. ... дис. – Тошкент, 2018. – 160б.
4. Muhammedova S., Abdullayeva M., Yuldasheva Sh., Eshmatova Y. O‘zbek tili va adabiyoti ta’limida zamonaviy axborot texnologiyalari. – T.: “Excellent Polygraphy”, 2020. – 27-bet.
5. Шлыкова О.В. Культура мультимедиа: Уч. Пособие для студентов / МГУКИ.- Москва, ФАИР-ПРЕСС, 2004. – С.415

